

doi:10.5559/di.25.3.03

RODITELJSKI KULTURNI KAPITAL KAO ODREDNICA KULTURNIH PREFERENCIJA MLADIH

Krešimir KROLO, Sven MARCELIĆ, Željka TONKOVIĆ
Sveučilište u Zadru, Zadar

UDK: 316.728-053.6(497.581.1Zadar)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 16. 7. 2015.

Rad polazi od koncepta kulturnoga kapitala Pierrea Bourdieua i razlikovanja utjelovljenog, objektiviranog i institucionaliziranog kulturnog kapitala, pri čemu je temeljni cilj rada ispitati povezanost kulturnih preferencija srednjoškolaca i raznih oblika kulturnoga kapitala njihovih roditelja. Podaci su prikupljeni anketnim istraživanjem učenika srednjih škola u Zadarskoj županiji (N = 868) 2014. godine. Kulturne preferencije srednjoškolaca operacionalizirane su trima dimenzijama kulturne potrošnje. To su: potrošnja visoke kulture, potrošnja tradicionalno-popularne kulture i potrošnja rokersko-alternativne kulture. Nalazi hijerarhijske regresijske analize pokazuju da je roditeljski kulturni kapital značajan prediktor kulturnih preferencija mladih. Pritom je utjelovljeni kulturni kapital roditelja potvrđen kao važniji prediktor od objektiviranoga i institucionaliziranoga kulturnog kapitala, ali i od ekonomskoga kapitala. U skladu s dosadašnjim nalazima, rezultati upućuju na jasno diferenciranje potrošnje visoke kulture i popularno-zabavne kulture. S druge strane, rokersko-alternativni tip potrošnje pozitivno je povezan s izloženosti visokoj kulturi u obiteljskom okruženju, što upućuje na promjene značenja kulturnoga sadržaja.

Ključne riječi: kulturna potrošnja, kulturni kapital, glazbeni ukus, srednjoškolci, Zadar

Krešimir Krolo, Odjel za sociologiju, Sveučilište u Zadru,
Obala kralja Petra Krešimira IV. br. 2, 23 000 Zadar, Hrvatska.
E-mail: kkrolo@unizd.hr

UVOD

329

Pojam kulturnoga kapitala primarno se veže uz djelo Pierrea Bourdieua, čiji istraživački i teorijski opus sustavno izlaže njegov sadržaj od rane studije o klasnom položaju i kulturnim navikama francuskih studenata (Bourdieu i Passeron, 1964) do djela

"Distinkcija: društvena kritika suđenja" (Bourdieu, 2011 [1979]), u kojem se izlaže opsežan teorijski okvir kulturnoga kapitala te se nude operacionalizacije kulturnoga kapitala. Međutim, tek 1983. Bourdieu predlaže precizniju definiciju (Bourdieu, 1983), u kojoj kulturni kapital razlaže na utjelovljeni, objektivirani i institucionalizirani oblik.

Utjelovljeni kulturni kapital odnosi se na naslijeđene te svjesnim naporom stečene kulturne kompetencije koje pojedinac s vremenom ostvaruje, pri čemu se one "upisuju u tijelo", utjelovljuju (*Verkörperung*),¹ a jednu od ključnih uloga u tome procesu ima prijenos (*Übertragung*), pri čemu privilegirani položaj imaju djeca iz onih obitelji u kojima roditelji imaju visok kulturni kapital (Bourdieu, 1983, str. 187-188). Objektivirani kulturni kapital predstavljaju materijalni kulturni artefakti, a njihov prijenos odvija se u materijaliziranom obliku (Bourdieu, 1983, str. 189-190). Stoga je dimenzija fizičkoga posjedovanja njegova konstituirajuća dimenzija te je u praktičnom sociološkom smislu istraživanja taj oblik najmanje problematičan. Konačno, institucionalizirani oblik kulturnoga kapitala iskaziv je u obliku akademskih kvalifikacija (*Titeln*), pri čemu stjecanje akademske titule upućuje na određenu kulturnu kompetenciju koja je ovjerena unutar akademskoga sustava kroz njegovu institucionalnu moć (Bourdieu, 1983, str. 189-191).

Lamont i Lareau (1988) navode kako je pojam kulturnoga kapitala opterećen nejasnom definicijom i stoga otežane operacionalizacije. Pritom, kao njegovu temeljnu karakteristiku, identificiraju isključivanje i kulturne razlike koje se temelje na asimetriji moći u društvu i stjecanju određenih kulturnih repertoara, što odvaja pojedine društvene skupine, dok sustav kulturnih preferencija dominantne klase čini legitimnu strukturu (Lamont i Lareau, 1988, str. 155-157).

Upravo je taj odnos dominantne kulture i dominantne klase (te generalno odnos kulture i klase koji odražava društvenu stratifikaciju) naveo Chana i Goldthorpea na preuzimanje Bourdieuova pojma kulturne homologije² (Chan i Goldthorpe, 2009), a prema kojem se kulturne i estetske preferencije viših klasa odražavaju kao dio visoke kulture, što znači da je odnos klase i estetskoga homologan (Bourdieu, 1979). Pritom Chan i Goldthorpe (2009.) u proučavanju odnosa kulture i klase kulturnoj homologiji suprotstavljaju dva druga pristupa: teoriju omnivora (svejeda) i univora (jednojeda) (Peterson, 1992) te postmodernu teoriju ili teoriju individualizacije (Chan i Goldthorpe, 2009).

Prema teoriji omnivora (svejeda) i univora (jednojeda) (Peterson, 1992) razvojem suvremene kulture, prije svega masovne i popularne, svi slojevi društva počeli su sudjelovati u širim oblicima kulturne potrošnje. Pritom se klasna distinkcija

iskazuje prije svega time što viši slojevi posjeduju širi kulturni repertoar, dok su širi slojevi skloniji potrošnji užega spektra kulturnih proizvoda.³ Postmoderna teorija ili teorija individualizacije javlja se osamdesetih godina 20. stoljeća i govori o fragmentiranju svijeta kulture i gubljenju razlika između visoke i niske kulture. Prema toj teoriji, fragmentiranost suvremenoga kulturnog života dovodi do toga da se visoka kultura više ne legitimira onako kako to opisuje Bourdieu, jer umjesto klase kao dominantne determinante na životne stilove više utječe čitav niz drugih uvjeta, poput dobi, spola, etničnosti ili spolnosti (Chan i Goldthorpe, 2009, str. 2).

Savage i Gayo-Cal (2009) kritiziraju ove teorije ističući kako Bourdieuovo istraživanje ne počiva na rigidnim žanrovskim kategorijama te kako i sama klasična glazba, kao uobičajeni indikator visoke kulture, kod Bourdieua ne funkcionira na taj način, nego i među djelima te vrste glazbe postoje "popularna" djela (Savage i Gayo-Cal, 2009, str. 5).⁴ Ono što čini pravi marker distinkcije jest posjedovanje estetske dispozicije, "sposobnost prihvaćanja uistinu estetskog gledišta na estetski već konstituirane predmete (...) i, još rjeđe, sposobnost da se estetski konstituiraju bilo koji, pa čak i 'najobičniji' predmeti" (Bourdieu, 2011, str. 38). Stoga je moguće ovu vrstu estetskoga prosuđivanja primijeniti i na popularnu kulturu (Luthar i Kurdija, 2011, str. 992), a implikacija toga jest da je kultura dinamičan proces te da je doslovno shvaćanje Bourdieuovih žanrovskih podjela pogrešan pristup, jer poenta njegova djela nije bila samo opisati francusko društvo potkraj šezdesetih godina 20. stoljeća nego i upozoriti na mehanizme koji ustanovljuju distinkcije.

Ova konstatacija ima dvije važne posljedice. Prva je da je primjenjujući Bourdieuove koncepte moguće istraživati i društva koja nisu visoko hijerarhizirana onako kako je to bila Francuska u šezdesetim godinama 20. stoljeća. Ovo je osobito važno u državama koje imaju povijest egalitarnih odnosa, poput bivše Jugoslavije, te u kojima klasni odnosi nisu konstruirani na isti način kao u zemljama zapadnoga kapitalizma. Luthar i Kurdija (Luthar i Kurdija, 2011, str. 987), komentirajući probleme primjene Bourdieua na slovensko društvo, navode kako sadržaj pojma kulturni kapital ne treba shvaćati kao fiksiran, nego kao "nomotetički konstrukt koji čuva isti konceptualni sadržaj u različitim institucionalnim upotrebama i društveno-povijesnim konfiguracijama, pri čemu ga upotrebljavamo historijski". Sličnu "historijsku svijest" iskazuje i Cvetičanin (2012) komentirajući utjecaj egalitarnoga društva na formiranje društvenoga i kulturnoga prostora u Srbiji. To je osobito važno kada se govori o prijenosu kulturnoga kapitala, jer su roditelji sadašnjih srednjoškolaca u Hrvatskoj socijalizirani u sličnom kontekstu.

S druge strane, tranzicijski kontekst donio je važne promjene u socijalizacijskom kontekstu mladih u Hrvatskoj, pa tako egalitarnu paradigmu jugoslavenskoga društva zamjenjuje nacionalna homogenizacija i porast tradicionalnih i konzervativnih vrijednosti (Tomić-Koludrović i Petrić, 2007), što donosi i nove socijalizacijske mehanizme i aktere, a samo društvo prolazi kroz proces retraditionalizacije. Druga važna posljedica jest da je i sam sadržaj kulture podložan promjenama te se fragmentirani subjekt današnjega vremena razlikuje od Bourdieuovih ispitanika. Istraživanja kulturnoga kapitala danas sadrže mnoge kulturne prakse koje šezdesetih godina 20. stoljeća nisu postojale ili su bile u sasvim drugom kontekstu. To se osobito odnosi na glazbeni ukus (vidjeti Rössel, 2009), jer je glazbena industrija (uz filmsku) postala najveće žarište kulturne potrošnje i životnostilskih odrednica. Stoga ne čudi velik broj istraživanja koja se koncentriraju upravo na taj aspekt kulture, posebno među mladima. Recentna istraživanja u Hrvatskoj (Ilišin i Radin, 2007; Zdravković, 2014; Tonković, Krolo i Marčelić, 2014) upućuju na dominaciju komercijalnih i tradicionalnih životnih stilova i obrazaca kulturne potrošnje, dok su obrasci potrošnje visoke kulture manje prisutni, ali iskazuju stabilne karakteristike s obzirom na obrazovanje roditelja, objektivirani kulturni kapital i participaciju u kulturi.⁵

S obzirom na važnu socijalizacijsku ulogu roditelja u stjecanju kulturnoga kapitala (Bourdieu, 1983; Nagel, 2010; ter Bogt, Delsing, van Zalk, Christenson i Meeus, 2011; Rössel, 2009), ovaj je rad usmjeren na međugeneracijski prijenos kulturnoga kapitala, posebice u pogledu kulturne potrošnje i glazbenih ukusa kao najboljih indikatora životnih stilova mladih i ujedno posebno važnih u formiranju identiteta mladih (Luthar i Kurdija, 2011). Kako su ciljana populacija ovog istraživanja srednjoškolci, koji samim svojim statusom imaju isti institucionalizirani kulturni kapital, on će se ispitivati samo kod njihovih roditelja, a naglasak će biti stavljen na objektivirani kulturni kapital i kulturne prakse.

ISTRAŽIVAČKI CILJ, PITANJA I HIPOTEZE

Cilj je istraživanja ustanoviti mogu li se kulturne preferencija srednjoškolaca objasniti kulturnim kapitalom njihovih roditelja. Oslanjajući se na izloženi pregled literature, polazimo od pretpostavke kako će se transmisija kulturnoga kapitala roditelja manifestirati ne samo preko institucionaliziranih i objektiviranih oblika kulturnoga kapitala nego i preko specifičnih žanrovskih odrednica kulturne potrošnje i glazbenog ukusa. Stoga su istraživačka pitanja i hipoteze formulirani ovako:

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 25 (2016), BR. 3,
STR. 329-351

KROLO, K., MARČELIĆ,
S., TONKOVIĆ, Ž.:
RODITELJSKI KULTURNI...

IP1 Objašnjava li objektivirani oblik kulturnoga kapitala roditelja kulturne preferencije srednjoškolaca u Zadru?

H1 Nakon kontrole sociodemografskih korelata i institucionaliziranog oblika kulturnoga kapitala učenika, kulturne preferencije srednjoškolaca moći će se objasniti objektiviranim oblikom kulturnoga kapitala roditelja.

IP2 Objašnjava li institucionalizirani oblik kulturnoga kapitala roditelja kulturne preferencije srednjoškolaca u Zadru?

H2 Nakon kontrole sociodemografskih korelata i institucionaliziranog oblika kulturnoga kapitala učenika, kulturne preferencije srednjoškolaca moći će se objasniti institucionaliziranim oblikom kulturnoga kapitala roditelja.

IP3 Objašnjava li utjelovljeni oblik kulturnoga kapitala roditelja utjelovljeni kulturni kapital srednjoškolaca u Zadru s obzirom na sličnost žanrovskih preferencija?

H3 Nakon kontrole sociodemografskih korelata i institucionaliziranoga kulturnog kapitala učenika, kulturne preferencije srednjoškolaca moći će se objasniti utjelovljenim kulturnim kapitalom roditelja ako je riječ o podudarnim žanrovskim preferencijama.

METODA

Prikupljanje podataka

U istraživanju je sudjelovalo 868 učenika i učenica trećih i četvrtih razreda iz jedanaest srednjih škola na području Zadarske županije. Podaci su prikupljeni u studenom i prosincu 2014. godine grupnim, anonimnim i dobrovoljnim anketiranjem srednjoškolaca, koji su ispunjavali anketni upitnik na školskom satu. Na početku ispitivanja učenicima je ukratko objašnjena svrha istraživanja i postupak ispunjavanja upitnika te su zamoljeni za suradnju i iskrenost u odgovaranju. Prosječno vrijeme ispunjavanja upitnika bilo je 25 minuta.

Sudionici

U istraživanju je primijenjen kvotni uzorak koji je određen prema tipu srednjih škola u Zadru i Biogradu na Moru te spolu.⁶ U istraživanju je sudjelovalo nešto više učenica (52,8%) nego učenika (47,2%), a učenici strukovnih škola zastupljeniji su od učenika gimnazija (59,8% strukovne škole, 40,2% gimnazije). Prema mjestu stanovanja, 58,4% anketiranih učenika i učenica živi u Zadru, dok ih 41,6% dolazi iz manjih općina i gradova na području Zadarske županije. Najveći broj ispitanika

procijenio je mjesečne prihode svojega kućanstva nižima od 7500 kn (42,5%).

Instrumenti

Institucionalizirani kulturni kapital roditelja i učenika

Bourdieuov koncept institucionaliziranoga kulturnog kapitala odnosi se prije svega na akademske titule, odnosno obrazovno dostignuće. Kako bi se utvrdio institucionalizirani kulturni kapital roditelja, učenici su u istraživanju trebali navesti najviši završeni stupanj obrazovanja majke i oca. Najveći udio roditelja ima završeno srednjoškolsko obrazovanje (68,2% majki i 71,2% očeva), dok 27,5% majki i 24,5% očeva ima najmanje završenu višu školu.

S obzirom na to da je upitnik proveden na uzorku srednjoškolske populacije, institucionalizirani kulturni kapital ispitanika odnosio se na stečeno formalno obrazovanje na području kulture, ali izvan obaveznih nastavnih programa (npr. pohađanje glazbene škole, kazališnih radionica, plesnih tečajeva i sl.), pri čemu su se učenici za svako od navedenih područja kulture trebali izjasniti jesu li se ili nisu formalno obrazovali. Konstruiran je indeks teorijskog raspona od 0 (bez formalnog obrazovanja u kulturi) do 7 (s formalnim obrazovanjem na svim područjima kulture), $M = 1,46$, $SD = 1,93$, $KR20 = 0,820$.

Najveći broj učenika stekao je formalno obrazovanje u glazbi (36,0%), zatim plesu (31,6%), fotografiji (23,1%), likovnim umjetnostima (15,8%), filmu (15,3%), kreativnom pisanju (14,0%) i kazalištu (11,1%).

Utjelovljeni kulturni kapital učenika

Utjelovljeni kulturni kapital učenika operacionaliziran je kao učestalost posjećivanja i konzumacije kulturnih i kulturno-zabavnih sadržaja u lokalnoj sredini (Zadru). Ispitanici su trebali procijeniti koliko su često u godinu dana posjećivali razne tipove kulturnih sadržaja (npr. kazališne predstave, muzeje ili umjetničke galerije, koncerte rocka ili bluesa). Ispitanicima je bila ponuđena skala od pet stupnjeva učestalosti (1 – ni jednom, 2 – 1-3 puta, 3 – 4-6 puta, 4 – 7-12 puta, 5 – više od 12 puta).

Latentne dimenzije instrumenta kulturne potrošnje učenika ispitane su faktorskom analizom, metodom glavnih komponenti uz *varimax* rotaciju. Prije provođenja faktorske analize, izvorna intervalna skala rekodirana je iz pet stupnjeva učestalosti u četiri stupnja učestalosti (1 = nikad, 2 = rijetko, 3 = često, 4 = vrlo često), pri čemu su spojene zadnje dvije kategorije.⁷ Esktrahirana su ukupno četiri faktora (objašnjavali su 50,4% varijance), od kojih su za daljnju analizu zadržana prva tri faktora. Četvrti faktor objašnjavao je tek 5,5% varijance, a saturirala ga je samo jedna čestica (posjećivanje izvedbi su-

vremenoga plesa), pa je zbog toga izostavljen iz daljnjih analiza. Prvi dobiveni faktor zasićen je sa sedam čestica (raspon saturacija: 0,528-0,787): koncerti domaće zabavne glazbe, koncerti regionalne narodno-zabavne glazbe (turbofolk i sl.), koncerti domaće pop-rock glazbe, koncerti domaće tradicijske glazbe (klape i sl.), koncerti elektroničke glazbe, koncerti domaće i regionalne alternativne glazbe, sportska događanja te je nazvan faktorom potrošnje tradicionalno-popularne kulture.⁸

Drugi je faktor sadržavao tri čestice: koncerti heavy metal ili punk-glazbe, koncerti rocka ili bluesa, koncerti demobendova te je nazvan faktorom potrošnje rokersko-alternativne kulture (raspon saturacija: 0,734-0,869). Treći faktor obuhvatio je četiri čestice koje upućuju na sklonost potrošnji sadržaja visoke kulture (muzeji, knjižnice, kazališne predstave, koncerti klasične glazbe) te je nazvan faktorom potrošnje visoke kulture (raspon saturacija: 0,580-0,687). Na temelju ekstrahiranih faktora konstruirana su tri indeksa: indeks potrošnje tradicionalno-popularne kulture ($M = 14,47$; $SD = 3,15$; Cronbachov $\alpha = 0,782$), indeks potrošnje rokersko-alternativne kulture ($M = 4,7$; $SD = 1,65$; Cronbachov $\alpha = 0,746$) i indeks potrošnje visoke kulture ($M = 6,13$; $SD = 1,63$; Cronbachov $\alpha = 0,667$). Sva tri indeksa predstavljaju agregatne rezultate na ukupno sedam (tradicionalno-popularna kultura), odnosno četiri (visoka kultura) i tri čestice (rokersko-alternativna kultura). Pojedini rezultat na indeksu pritom odražava u prvom redu učestalost potrošnje kulturnih sadržaja, ali i njihovu raznolikost.

Utjelovljeni kulturni kapital roditelja

Kako bi se ispitala struktura utjelovljenoga kulturnog kapitala roditelja, sudionici istraživanja trebali su procijeniti kulturnu potrošnju i glazbene preferencije svojih roditelja, koristeći pritom ljestvice s pet stupnjeva učestalosti (1 – nikada, 5 – vrlo često). Kulturna potrošnja roditelja operacionalizirana je kao učestalost posjećivanja i konzumacije kulturnih i kulturno-zabavnih sadržaja (npr. posjećivanje muzeja, posjećivanje koncerata klasične glazbe, posjećivanje koncerata domaće zabavne glazbe). Eksplorativnom faktorskom analizom, metodom glavnih komponenti uz *varimax* rotaciju, ekstrahirana su tri faktora koja zajedno objašnjavaju 67,1% varijance. Prvi je faktor obuhvatio pet čestica (muzeji i umjetničke galerije, kazališne predstave, koncerti klasične glazbe, koncerti jazza, kinopredstave; raspon saturacija: 0,537-0,829). S obzirom na to da ovaj faktor upućuje na tendenciju učestale konzumacije sadržaja koji se smatraju dijelom visoke kulture, nazvan je roditeljska potrošnja sadržaja visoke kulture. Drugi faktor obuhvatio je tri čestice: koncerti domaće zabavne glazbe, koncerti

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 25 (2016), BR. 3,
STR. 329-351

KROLO, K., MARČELIĆ,
S., TONKOVIĆ, Ž.:
RODITELJSKI KULTURNI...

tradicijske glazbe (klape i sl.), sportska događanja te je nazvan faktorom roditeljske potrošnje tradicionalno-popularnih kulturnih sadržaja (raspon saturacija: 0,749-0,841). Treći dobiveni faktor zasićen je sa tri čestice (čitanje proze i poezije, čitanje publicistike i posjećivanje gradske knjižnice te je nazvan faktorom čitalačke kulture roditelja; raspon saturacija: 0,711-0,836. Na temelju ekstrahiranih faktora konstruirana su dva indeksa: indeks roditeljske potrošnje visoke kulture ($M = 8,03$; $SD = 3,56$; Cronbachov $\alpha = 0,86$) i indeks roditeljske potrošnje tradicionalno-popularne kulture ($M = 6,41$; $SD = 2,82$; Cronbachov $\alpha = 0,737$).⁹ Indeksi predstavljaju agregatne rezultate na ukupno pet (visoka kultura), odnosno tri čestice (tradicionalno-popularna kultura), pa pojedini rezultat na indeksu odražava u prvom redu učestalost potrošnje kulturnih sadržaja, ali i njihovu raznolikost.

Glazbene preferencije roditelja operacionalizirane su instrumentom koji je mjerio učestalost slušanja raznih glazbenih žanrova. Pritom su učenici, na skali od 1 do 5 (1 – nikada, 5 – vrlo često), trebali procijeniti koliko često njihovi roditelji slušaju navedene glazbene žanrove. Provedena je eksplorativna faktorska analiza glavnih komponenti, uz *varimax* rotaciju, koja je uputila na dvije latentne dimenzije instrumenta koje zajedno objašnjavaju 57,1% varijance. Prvi ekstrahirani faktor zasićen je sa četiri varijable (klasična glazba, jazz, strani rock starijih izvođača te domaći i regionalni rock starijih izvođača) te je zbog kombinacije glazbenih žanrova koji se smatraju dijelom visoke kulture i modernih glazbenih žanrova (rocka) nazvan faktorom klasično-modernoga glazbenog ukusa roditelja (raspon saturacija: 0,619-0,749).¹⁰ Drugi dobiveni faktor sadržavao je tri čestice: domaća zabavna glazba starijih izvođača, domaća zabavna glazba novijih izvođača i tradicijska glazba (raspon saturacija: 0,737-0,874) te je nazvan faktorom tradicionalno-popularnoga glazbenog ukusa roditelja. Na temelju rezultata faktorske analize konstruirana su dva indeksa: indeks klasično-modernoga glazbenog ukusa roditelja ($M = 8,17$; $SD = 3,27$; Cronbachov $\alpha = 0,689$) i indeks tradicionalno-popularnoga glazbenog ukusa roditelja ($M = 8,95$; $SD = 3,19$; Cronbachov $\alpha = 0,767$). Oba indeksa predstavljaju agregatne rezultate na ukupno četiri (indeks klasično-modernoga glazbenog ukusa roditelja), odnosno tri čestice (indeks tradicionalno-popularnoga glazbenog ukusa roditelja). Analogno mjerama kulturne potrošnje roditelja, i ovdje pojedini rezultat na indeksu prije svega odražava učestalost slušanja pojedinih glazbenih žanrova, ali i njihovu raznolikost. Kao i u prethodnim analizama pouzdanosti, valja ponoviti kako su nešto niži koeficijenti pouzdanosti uvjetovani malenim brojem čestica u skali.

Objektivirani kulturni kapital roditelja

Objektivirani kulturni kapital roditelja ispitan je uz pomoć dvaju indikatora. Prvi se odnosio na procjenu broja knjiga u kućanstvu, pri čemu su učenici trebali odabrati među ponuđenim odgovorima (rangovima). Varijabla posjedovanja knjiga rekodirana je (1 = do 25 knjiga, 2 = od 26 do 200 knjiga i 3 = više od 201 knjige) i za regresijske analize transformirana u *dummy* varijablu na način da je kriterijska vrijednost bila 1 = do 25 knjiga. Prema dobivenim rezultatima, 3,9% ispitanika navodi kako uopće ne posjeduje knjige, 32,5% posjeduje do 25, 20,4% od 26 do 50, 20,0% od 51 do 100, 11,8% od 101 do 200, 5,6% od 201 do 400, a 5,5% posjeduje više od 400 knjiga.

Drugi indikator odnosio se na posjedovanje kulturnih dobara u kućanstvu (osam čestica: rječnici, enciklopedije, stručne knjige ili priručnici, knjige klasične literature, glazbeni instrumenti, knjige pisane na stranom jeziku, umjetnička djela, nosači zvuka klasične glazbe ili jazza). Dio čestica od kojih je formiran instrument preuzet je iz upitnika izrađenog u sklopu projekta "Socijalni identiteti, pristup visokom obrazovanju i odabir studija", nositelj kojega je Institut za društvena istraživanja u Zagrebu,¹¹ te iz istraživanja Dražić (2015). Konstruiran je indeks posjedovanja ($M = 5,2$; $SD = 1,93$, $KR20 = 0,68$). Valja primijetiti da ovaj indeks prije svega odražava raznolikost dobara koja se mogu smatrati dijelom visoke kulture. Najveći postotak ispitanika posjeduje rječnike (95,8%), zatim enciklopedije (87,9%), stručne knjige i priručnike (78,2%), knjige klasične literature (64,0%), glazbene instrumente (56,2%), knjige pisane na stranom jeziku (54,7%), umjetnička djela (43,6%) i naposljetku nosače zvuka klasične glazbe ili jazza (39,8%).

OBRADBA PODATAKA

Bivarijatna povezanost između obuhvaćenih varijabli testirana je prema specifičnim potrebama, Pearsonovim koeficijentom korelacije¹² ili hi-kvadrat testom. Na mjestima gdje su uočene statistički značajne povezanosti pristupilo se hijerarhijskim regresijskim analizama kako bi se odgovorilo na postavljena istraživačka pitanja.

U hijerarhijskim regresijskim analizama kao tri zavisne varijable uzeti su indeksi o učeničkoj potrošnji visoke kulture, tradicionalno-popularne kulture i rokersko-alternativne kulture. Prediktorske varijable bile su skup sociodemografskih varijabli (spol, vrsta škole, visina mjesečnih prihoda kućanstva, mjesto stanovanja), institucionalni oblik kulturnoga kapitala učenika (formalno obrazovanje u kulturi) te institucionalizirani (obrazovanje oca i majke), objektivirani (indeks posjedovanja dobara iz visoke kulture te posjedovanje knjiga) i utjelovljeni kulturni kapital roditelja (indeks slušanja klasič-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 25 (2016), BR. 3,
STR. 329-351

KROLO, K., MARČELIĆ,
S., TONKOVIĆ, Ž.:
RODITELJSKI KULTURNI...

no-moderne glazbe, indeks slušanja tradicionalno-popularne glazbe, indeks posjećivanja sadržaja visoke kulture, indeks posjećivanja tradicionalno-popularnih kulturnih sadržaja).

Spol je u regresijsku analizu unesen kao *dummy* varijabla, s tim da je u analizi kao kriterijska vrijednost uzet "ženski spol". Tip škole rekodiran je na dihotomiziranu vrijednost te je kao kriterijska *dummy* varijabla uzeta "gimnazija" prema drugim tipovima škola. Mjesto prebivališta također je dihotomizirano, i to tako da je kriterijska vrijednost bila "Zadar", a ostale vrijednosti "izvan Zadra". Obrazovanje oca i obrazovanje majke rekodirano je i pretvoreno u *dummy* varijablu tako da je kao kriterijska vrijednost uzeto visoko obrazovanje u odnosu na ostale oblike obrazovanja. Izvorni raspon vrijednosti varijable mjesečnih prihoda imao je sedam vrijednosti, a koji je rekodiran na tri vrijednosti (1 = do 7500 kn, 2 = 7500 do 12 500 kn i 3 = više od 12 500 kn). Kriterijske vrijednosti *dummy* varijable bili su niski i visoki mjesečni prihodi. Varijabla posjedovanja knjiga rekodirana je (1 = do 25 knjiga, 2 = od 26 do 200 knjiga i 3 = više od 201 knjige) i za regresijske analize transformirana u *dummy* varijablu tako da je kriterijska vrijednost bila 1 = do 25 knjiga.

REZULTATI

Korelacijska matrica (Tablica 1) pokazuje odnose među varijablama na temelju kojih je provedena hijerarhijska regresijska analiza.

Modeli 1, 2 i 3: Različiti oblici kulturne potrošnje ispitanika kao zavisna varijabla

S obzirom na ustanovljene povezanosti između različitih oblika kulturne potrošnje ispitanika te institucionaliziranih oblika kulturnoga kapitala kao i utjelovljenih oblika kulturnoga kapitala roditelja, hijerarhijskim regresijskim analizama ustanovilo se da i nakon kontrole relevantnih prediktora iz sociodemografskoga bloka varijabli postoji statistički značajna povezanost. Valja naglasiti kako su u prvom koraku bile uključene sociodemografske varijable, u drugom institucionalizirani kulturni kapital učenika, dok su u trećem koraku uključeni razni oblici kulturnoga kapitala roditelja. Naime, kako je fokus istraživanja bio na razumijevanju veze između utjelovljenog kulturnoga kapitala učenika i triju dimenzija kulturnoga kapitala roditelja, u prvim koracima hijerarhijske regresijske analize provjereni su prediktivni doprinosi sociodemografskih varijabli te formalnog obrazovanja u kulturi kao jedine mjere institucionalnoga kulturnog kapitala učenika. Kako bi se provjerio samostalan doprinos kulturnoga kapitala roditelja (nakon kontrole doprinosa sociodemografskih obilježja i institucio-

TABLICA 1
Korelacijska matrica
varijabli uključenih u
regresijsku analizu

nalnoga kulturnog kapitala učenika), u trećem je koraku hijerarhijske regresijske analize uvršten i taj aspekt.

Rezultati hijerarhijske regresijske analize s indeksom potrošnje visoke kulture navedeni su u Tablici 2.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1 Spol	1,000	-0,122**	0,224**	-0,026	0,193**	0,018	0,083*	-0,016	-0,005	-0,028	-0,048	0,099**	0,041	0,268**	0,118**	-0,126**
2 Prihodi	1,000	0,146**	-0,053	0,031	0,113**	-0,017	0,220**	0,164**	0,226**	0,238**	0,109**	0,122**	0,035	0,037	0,026	
3 Vrsta škole	1,000	-0,140**	0,114**	0,097**	-0,061	0,099**	0,010	0,213**	0,205**	0,257**	0,204**	0,335**	0,020	0,164**		
4 Mjesto stanovanja	1,000	-0,059	-0,172**	0,155**	-0,184**	0,041	-0,205**	-0,250**	-0,160**	-0,174**	-0,302**	0,012	-0,124**			
5 Obrazovanje u kulturi	1,000	0,229**	-0,040	0,237**	0,091**	0,072*	0,102**	0,224**	0,259**	0,278**	0,028	0,170**				
6 Klasično-moderni glazbeni ukus roditelja	1,000	0,027	0,464**	0,245**	0,178**	0,285**	0,319**	0,379**	0,227**	0,059	0,337**					
7 Tradicionalno-popularni glazbeni ukus roditelja	1,000	0,014	0,396**	-0,144**	-0,151**	-0,123**	-0,127**	-0,076*	0,379**	-0,169**						
8 Roditeljska potrošnja sadržaja visoke kulture	1,000	0,534**	0,219**	0,343**	0,313**	0,344**	0,266**	0,161**	0,135**							
9 Roditeljska potrošnja tradicionalno-popularnih kulturnih sadržaja	1,000	0,007	0,038	0,070*	0,106**	0,082*	0,339**	-0,032								
10 Stupanj obrazovanja oca	1,000	0,462**	0,241**	0,251**	0,139**	-0,065	0,100**									
11 Stupanj obrazovanja majke	1,000	0,285**	0,295**	0,181**	-0,032	0,160**										
12 Broj knjiga u kućanstvu	1,000	0,560**	0,274**	0,001	0,207**											
13 Posjedovanje dobara visoke kulture	1,000	0,243**	0,007	0,331**												
14 Učenička potrošnja visoke kulture	1,000	0,105**	0,225**													
15 Učenička potrošnja tradicionalno-popularne kulture	1,000	-0,091**														
16 Učenička potrošnja rokersko-alternativne kulture	1,000															

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

	β_2	β_1	β	r
Spol (ženski)	0,209**	0,178**	0,184**	0,261**
Niski mjesečni prihodi	-0,065	-0,061	-0,048	-0,047
Srednji mjesečni prihodi (ref)				
Visoki mjesečni prihodi	-0,087*	-0,112**	-0,120**	-0,044**
Gimnazija	0,248**	0,216**	0,224**	0,321**
Mjesto (izvan Zadra)	-0,255**	-0,213**	-0,197**	-0,287**
Obrazovanje u kulturi		0,175**	0,151**	0,256**
Klasično-moderni glazbeni ukus roditelja			0,057	0,230
Tradicionalno-popularni glazbeni ukus roditelja			-0,038	-0,077
Roditeljska potrošnja sadržaja visoke kulture			0,111*	0,236*
Roditeljska potrošnja tradicionalno-popularnih kulturnih sadržaja			0,002	0,068
Visoko obrazovanje oca			-0,004	0,148
Visoko obrazovanje majke			-0,007	0,180
Broj knjiga u kućanstvu (do 25)			-0,091*	-0,239*
Posjedovanje dobara visoke kulture			0,054	0,240
	$R^2 = 0,21^{**}$	$R^2 = 0,25^{**}$	$R^2 = 0,28^{**}$	
		$\Delta R^2 = 0,04^{**}$	$\Delta R^2 = 0,03^{**}$	

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

❶ **TABLICA 2**
Rezultati hijerarhijske regresijske analize indeksa potrošnje visoke kulture na sociodemografska obilježja, institucionalizirani kulturni kapital učenika i tri dimenzije kulturnoga kapitala roditelja ($n = 747$)

Iz predočenih podataka (Tablica 2) vidi se da je skup sociodemografskih varijabli najviše prediktivan za vrijednost indeksa potrošnje visoke kulture ($R^2 = 0,2$), dok se u drugom koraku institucionalizirani kulturni kapital (obrazovanje u kulturi) također pokazao relevantnim prediktorom navedene zavisne varijable uz povećanje udjela objašnjene varijance za $0,04^{**}$. Treći skup prediktora vezanih uz roditeljski kulturni kapital također je statistički značajan, uz povećanje koeficijenta multiple determinacije za $0,03^{**}$.

Pritom treba napomenuti da se od svih indikatora roditeljskoga kulturnog kapitala statistički značajnim pokazalo jedino posjećivanje sadržaja visoke kulture te negativna povezanost samostalnoga doprinosa malenoga broja knjiga u kućanstvu. Zanimljiva je i, iako slaba, negativna povezanost s visokim mjesečnim prihodima, što potencijalno upućuje na nužnu distinkciju između ekonomskoga i kulturnoga kapitala u (post)tranzicijskim društvima kada je u pitanju njihova veza s visokom kulturom. Naime, važno je uvidjeti da ovaj nalaz pokazuje kako posjedovanje kulturnoga kapitala vezanog uz visoku kulturu nije uvjetovano posjedovanjem ekonomskoga kapitala, što je jedna od pretpostavki teorije homologije.

Drugi model koji je vezan uz utvrđivanje mogućnosti potrošnje tradicionalno-popularne kulture (Tablica 3) pokazuje samostalan doprinos utjelovljenog oblika kulturnoga kapitala roditelja na području slušanja i posjećivanja tradicionalno-popularnih kulturnih sadržaja, odnosno model pokazuje jasnu tendenciju transmisije kulturnoga kapitala i

● TABLICA 3
 Rezultati hijerarhijske
 regresijske analize
 indeksa potrošnje
 tradicionalno-po-
 pularne kulture na
 sociodemografska
 obilježja, kulturni
 kapital ispitanika i
 kulturni kapital
 roditelja (n = 745)

	β_2	β_1	β	r
Spol (ženski)	0,113**	0,110**	0,082**	0,105**
Niski mjesečni prihodi	-0,052	-0,053	-0,002	0,028
Srednji mjesečni prihodi (ref)				
Visoki mjesečni prihodi	-0,026	-0,025	-0,015	-0,017
Gimnazija	-0,014	0,006	0,010	-0,010
Mjesto (izvan Zadra)	0,029	0,025	-0,023	0,033
Obrazovanje u kulturi		0,030	0,009	0,038
Klasično-moderni glazbeni ukus roditelja			-0,001	0,063
Tradicionalno-popularni glazbeni ukus roditelja			0,311**	0,393**
Roditeljska potrošnja sadržaja visoke kulture			-0,015	0,099
Roditeljska potrošnja tradicionalno-popularnih kulturnih sadržaja			0,213**	0,331**
Visoko obrazovanje oca			-0,092*	-0,082
Visoko obrazovanje majke			0,065	-0,023
Broj knjiga u kućanstvu (do 25)			-0,045	-0,021
Posjedovanje dobara visoke kulture			-0,013	0,005
	$R^2 = 0,015$	$R^2 = 0,015$	$R^2 = 0,19**$	
		$\Delta R^2 = 0,00$	$\Delta R^2 = 0,175**$	

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

nakon kontroliranja drugih relevantnih prediktora. Uvođenjem bloka kulturnoga kapitala roditelja ne mijenja se prediktivna vrijednost sociodemografskoga skupa varijabli i varijable obrazovanja u kulturi. No zbog pozitivnoga značajnog samostalnog doprinosa slušanja tradicionalno-popularne glazbe i posjećivanja tradicionalno-popularnih sadržaja roditelja te negativnoga samostalnog doprinosa obrazovanja oca, značajno se mijenja ukupno objašnjena varijanca. Pritom su najvažnije varijable spol (žene su sklonije ovome tipu kulturne potrošnje), tradicionalno-popularni glazbeni ukus roditelja te roditeljska potrošnja tradicionalno-popularnih kulturnih sadržaja.

U trećem modelu (Tablica 4) sklonost ispitanika prema rockersko-alternativnim kulturnim sadržajima najbolje objašnjavaju roditeljske preferencije prema klasičnoj glazbi i rocku. Pokazalo se i to kako ovom obliku kulturne preferencije veću sklonost pokazuju gimnazijalci nego učenici i učenice drugih škola. Sociodemografski skup varijabli jest statistički značajan s objašnjenom varijancom od 0,05, a isto vrijedi i za institucionalizirani kulturni kapital ispitanika uz povećanje udjela multiploga koeficijenta determinacije za 0,02. Treći skup varijabli (roditeljski kulturni kapital) donosi, osim statističke značajnosti, najviši udio ukupno objašnjene varijance (0,16), što opet upućuje na relevantnost roditeljskoga kulturnog kapitala u odnosu na druge sociokulturne pokazatelje. Razliku u odnosu na prethodni model čini negativna korelacija samostalnoga doprinosa s utjelovljenim oblikom kulturnoga kapi-

● TABLICA 4
Rezultati hijerarhijske
regresijske analize
indeksa potrošnje
rokersko-alternativne
kulture na
sociodemografska
obilježja, kulturni
kapital ispitanika i
kulturni kapital
roditelja (n = 750)

tala roditelja koji slušaju i posjećuju tradicionalno-popularne kulturne sadržaje, ali i negativna korelacija samostalnoga doprinosa s roditeljima koji posjećuju sadržaje iz visoke kulture. Iako naočigled proturječan nalaz, postoji mogućnost kako je riječ o skupu roditelja koji obilaze manifestacije od visoke javnodruštvene važnosti. Na to upućuje i Pearsonov koeficijent korelacije između posjećivanja tradicionalno-popularnih sadržaja i sadržaja visoke kulture ($r(839) = 0,51; p < 0,01$), dok je korelacija između slušanja klasično-moderne glazbe i posjećivanja sadržaja tradicionalno-zabavnoga kulturnog karaktera znatno niža ($r(842) = 0,25; p < 0,01$). Drugim riječima, moguće je da je slušanje glazbe jači agens socijalizacije jer se odvija u privatnom prostoru kućanstva, osobniji je oblik ukusa i ne ovisi nužno o javnom manifestiranju, dok je posjećivanje sadržaja visoke kulture važno kao statusni simbol, pa onda potencijalno ima nižu vrijednost kao internalizirani oblik kulturne potrošnje koji se prenosi na djecu.

	β_2	β_1	β	r
Spol (ženski)	-0,178**	-0,207**	-0,193**	-0,146**
Niski mjesečni prihodi	0,058	0,062	-0,039	0,005
Srednji mjesečni prihodi (ref)				
Visoki mjesečni prihodi	0,029	-0,007	-0,022	0,041
Gimnazija	0,135**	0,091*	0,092**	0,110**
Mjesto (izvan Zadra)	-0,119**	-0,070	-0,026	-0,133**
Obrazovanje u kulturi		0,104**	0,084**	0,140**
Klasično-moderni glazbeni ukus roditelja			0,301**	0,332**
Tradicionalno-popularni glazbeni ukus roditelja			-0,131**	-0,187**
Roditeljska potrošnja sadržaja visoke kulture			-0,187**	-0,093*
Roditeljska potrošnja tradicionalno-popularnih kulturnih sadržaja			-0,038	-0,062
Visoko obrazovanje oca			-0,066	0,061
Visoko obrazovanje majke			-0,054	0,179
Broj knjiga u kućanstvu (do 25)			-0,010	-0,154
Posjedovanje dobara visoke kulture			0,222**	0,321**
	$R^2 = 0,05^{**}$	$R^2 = 0,07^{**}$	$R^2 = 0,23^{**}$	
		$\Delta R^2 = 0,02^{**}$	$\Delta R^2 = 0,16^{**}$	

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

RASPRAVA

Temeljni cilj ovog rada bio je ispitati povezanost utjelovljenoga kulturnog kapitala srednjoškolaca, iskazanog u raznim obrascima kulturnih preferencija, i kulturnoga kapitala njihovih roditelja. Polazeći od koncepta kulturnoga kapitala i njegovih triju oblika – institucionaliziranog, objektiviranog i utjelovljenog (Bourdieu, 1983) – polazna pretpostavka istraživanja bila je da će kulturne preferencije srednjoškolaca biti pozi-

tivno povezane s roditeljskim institucionaliziranim i objektiviranim kapitalom te s utjelovljenim kapitalom, ako je riječ o kulturnim preferencijama istoga ili podudarnoga žanra.

Pregled dobivenih rezultata, a na temelju hipoteza, pokazuje kako one nisu potpuno potvrđene. Prva hipoteza, prema kojoj postoji samostalni doprinos posjedovanja dobara visoke kulture u kućanstvu, u objašnjenju učeničkih preferencija prema visokoj kulturi djelomično je potvrđena. U prvom modelu, kod potrošnje visoke kulture, utvrđen je negativan samostalan doprinos maloga broja knjiga u kućanstvu, dok je u trećem modelu, kod potrošnje rokersko-alternativne kulture, utvrđen pozitivan samostalan doprinos posjedovanja dobara visoke kulture.

Druga hipoteza, prema kojoj postoji samostalni doprinos tercijarnog obrazovanja roditelja u objašnjenju preferencija učenika prema visokoj kulturi, nije potvrđena, a visoka obrazovanost roditelja općenito se ne pokazuje statistički značajnom, osim u modelu tradicionalno-popularne kulture, gdje je utvrđen negativan samostalni doprinos obrazovanja oca.

Konačno, treća je hipoteza djelomično potvrđena. U prvom modelu utvrđen je pozitivan samostalni doprinos roditeljske potrošnje visoke kulture. Nadalje, u drugom modelu utvrđen je samostalni doprinos roditeljske potrošnje tradicionalno-popularnih kulturnih sadržaja i glazbenog ukusa istoj vrsti kulturne potrošnje kod učenika. U trećem modelu, kod rokersko-alternativne kulturne potrošnje, pronađen je pozitivan samostalni doprinos slušanja klasično-moderne glazbe kod roditelja, a negativan samostalni doprinos njihove potrošnje tradicionalno-popularnih kulturnih sadržaja, ali i potrošnje sadržaja visoke kulture.

Rezultati upućuju na važnost obiteljske socijalizacije u oblikovanju kulturnog ukusa, jer se najvažnijom pokazala sličnost preferencija kod roditelja i djece. Takvi nalazi u skladu su s nalazima drugih istraživanja, koja također ističu međugeneracijski prijenos kulturnog ukusa (ter Bogt i sur., 2011; Kraaykamp i Nieuwbeerta, 2000). S druge strane, efekt samostalnoga doprinosa institucionaliziranoga kulturnog kapitala roditelja, iskazanog u stupnju obrazovanja, nije utvrđen, dok je samostalni doprinos roditeljskoga objektiviranog kulturnog kapitala utvrđen samo kod rokersko-alternativne kulturne potrošnje, ali ne i kod potrošnje visoke kulture.

Istraživanje pokazuje kako je prijenos kulturnoga kapitala konzistentan s nalazima postojećega korpusa empirijskog rada u Hrvatskoj i karakterizira ga viši stupanj objektiviranoga kulturnog kapitala kod djece bolje obrazovanih roditelja u urbanim sredinama, kao i veća participacija gradske mlade populacije (Ilišin, 1999; Tomić-Koludrović i Leburčić, 2001; Ilišin, Bouillet, Gvozdanović i Potočnik, 2013; Zdravković, 2014). Taj

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 25 (2016), BR. 3,
STR. 329-351

KROLO, K., MARČELIĆ,
S., TONKOVIĆ, Ž.:
RODITELJSKI KULTURNI...

je podatak usporediv i s ranijim istraživanjima na području Jugoslavije (Ule, 1988), ali i generalno s Bourdieuovom (Bourdieu, 1983, str. 187) tezom o socijalizaciji kao bitnoj komponenti stjecanja kulturnoga kapitala. Sumarno, potvrđuje se kako je riječ o trajnoj dispoziciji koja je dijakronijski empirijski verificirana. Kako je, s druge strane, sadržaj kulture kontekstualan i promjenjiv, u raspravi ćemo se usmjeriti i na sadržajne komponente kulturne potrošnje *hic et nunc* na primjeru Zadarske županije.

Promatranjem nalaza možemo teorijski diferencirati implikacije za tri odvojena skupa problema, sva tri usko vezana uz pojam kulturnoga kapitala. Prvi je prijenos kulturnoga kapitala. Na temelju istraživanja Pierrea Bourdieua (Bourdieu, 1983, str. 287), kao i mnogih empirijskih istraživanja nadahnutih njime, a provedenih u nizu država (Luthar i Kurdija, 2011; Hjellbrekke, Jarness i Korsnes, 2014; Doolan, 2009; Cartier, Coutant, Masclat i Siblot, 2014), roditelji imaju jednu od ključnih uloga u stjecanju kulturnoga kapitala i njegovih oblika te je istraživanje kulturnog ukusa roditelja jedan od temelja ove vrste istraživanja. Primarna karakteristika ostvarenog objašnjenja triju dimenzija učeničkoga kapitala jest razlika u važnosti institucionaliziranoga te objektiviranog i utjelovljenog kulturnog kapitala roditelja. Institucionalizirani kulturni kapital roditelja, iskazan visokim obrazovanjem, ne pokazuje se kao značajan samostalan prediktor ni u jednom od modela. U sociohistorijskom smislu taj je moment generacijski vezan uz roditelje koji su odrastali pretežno osamdesetih godina 20. stoljeća i nisu sudjelovali u rastu upisa u visoko obrazovanje koje karakterizira Hrvatsku od sredine devedesetih godina, što znači da je srednja škola dominantno obrazovno dostigunće koje ne diskvalificira u smislu potrošnje visoke kulture. S druge strane, objektivirani kulturni kapital, ali i ulaganje u institucionalizirani kulturni kapital djece, pokazuju se kao značajni prediktori primarno kod potrošnje visoke i rokersko alternativne kulture, dok se kod potrošnje tradicionalno-popularne kulture također očituje reprodukcija roditeljskog obrasca, ali unutar drugačijega kulturnog koda. U tom smislu vidi se i važnost utjelovljenoga kulturnog kapitala roditelja, koji se pokazuje kao dobar indikator prijenosa kulturnoga kapitala na djecu. S druge strane, a s obzirom na relativno nisku participaciju roditeljske generacije u visokom obrazovanju, institucionalizirani kulturni kapital mjeran visokim obrazovanjem roditelja nije snažan indikator vezan uz kulturni kapital srednjoškolaca. Ovaj nalaz posebno težište stavlja na mehanizme socijalizacije u užem smislu, pa bi buduća istraživanja svakako trebala produbljivati upravo tu dimenziju.

Drugi problem koji otkriva ovo istraživanje vezan je uz pitanje potrošnje glazbenih žanrova i kulturnog ukusa, pri

čemu su nalazi konzistentni s istraživanjima rađenima u drugim zemljama (Coulangeon i Lemel, 2007; Luthar i Kurdića, 2011), koja pokazuju na koji se način mijenja odnos prema pojedinim žanrovima, ali i slušanje glazbe općenito. Generalno gledano, pokazuje se da su obrasci kulturne potrošnje kod tradicionalnoga tipa te visoke kulture relativno trajni. Potrošači visoke kulture vjerojatnije su urbani mladi, gimnazijalci te visokog institucionaliziranog kulturnog kapitala vezanog uz formalno obrazovanje u kulturi. S druge strane, tradicionalna kulturna potrošnja vezana je uz mlade slabije obrazovanih roditelja, koji i sami konzumiraju tradicionalne kulturne sadržaje. Interesantan je, međutim, sadržaj vezan uz rokersko alternativnu kulturnu potrošnju. Riječ je o tipu potrošnje što ga karakterizira pozitivno korelirano posjedovanje artefakata vezanih uz visoku kulturu i obrazovanje u kulturi, odbacivanje tradicionalnih obrazaca kulturne potrošnje, izloženost visokoj kulturi u obiteljskom okruženju, ali ne i posjećivanje događaja vezanih uz visoku kulturu.¹³ Ovakav oblik, koji znači očit pomak od Bourdieuove teorije homologije utoliko što povezuje elemente konzumiranja, ali ne i aktivne participacije u visokoj kulturi, govori o odmacima koji se mogu tumačiti promijenjenim oblicima kulturne potrošnje. Visok objektivirani i utjelovljeni kulturni kapital u ovom su slučaju u interakciji sa žanrovima koji nisu komercijalni ni tradicionalni, ali ne pripadaju ni sadržaju visoke kulture. Slijedeći argument Coulangelona i Lemela, koji pokazuju kako je kulturno omnivorstvo povezano s višim kulturnim kapitalom, može se zaključiti da se distinkcije uspostavljaju u kontekstu individualiziranoga potrošačkog društva (Featherstone, 1991), pri čemu na raspolaganju stoji mnogo žanrova i kulturnih praksi vezanih uz glazbu.¹⁴ Stečeni ukus stoga se primjenjuje na širi spektar glazbenih oblika, od kojih se nekim, poput rocka i bluesa, promijenio status u smislu žanrovske povezanosti i tipa kulture.¹⁵

Treći problem koji otvara ovo istraživanje vezan je uz odnos ekonomskoga i kulturnoga kapitala. Čitanje Bourdieuove teorije kao teorije homologije (Chan i Goldthorpe, 2009) koja uspostavlja poveznicu između klase i tipa kulture tako da više klase u većoj mjeri participiraju u visokoj kulturi pokazuje se neprimjenjivim na primjeru srednjoškolaca u Zadarskoj županiji. Mjesečni prihodi pokazali su se kao slab prediktor modela kulturne potrošnje. Ovaj je nalaz u skladu s proučavanjem društava koja su historijski egalitarnija od francuskoga (Hjellbrekke i sur., 2014; Luthar i Kurdića, 2011; Cvetičanin, Nedeljković i Krstić, 2012). S druge strane, tumačenje ovoga nalaza (pri čemu svakako treba uzeti u obzir i regionalni karakter istraživanja) treba "vratiti" Bourdieuovoj

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 25 (2016), BR. 3,
STR. 329-351

KROLO, K., MARČELIĆ,
S., TONKOVIĆ, Ž.:
RODITELJSKI KULTURNI...

teoriji, koja identificira skupine s visokim kulturnim i slabijim ekonomskim kapitalom, a u koju se uglavnom ubrajaju srednjoškolski i sveučilišni profesori, djelatnici u javnom sektoru i slični pripadnici kognitivne ili birokratske srednje klase (Bourdieu, 2011 [1979], str. 313). Drugim riječima, u uvjetima klasne trajektorije, koju obilježava degradacija i slabljenje položaja srednje klase u uvjetima tranzicije (Malenica, 2007), zadržan je nematerijalan, a to je kulturni, i kao takav prenosi se na sljedeću generaciju. U takvom kontekstu kulturni kapital roditelja pokazuje se kao bolji prediktor kulturnoga kapitala djece, dok je ekonomski kapital slabiji indikator, a pritom se mijenja i sam karakter kulturnoga sadržaja, pri čemu se kulturni ukus utemeljen na visokoj količini kulturnoga kapitala primjenjuje na više žanrova i kulturnih praksi nego što je to slučaj s uskom definicijom visoke kulture.

U smislu ograničenja istraživanja važno je napomenuti nekoliko činjenica. Rezultati ovog istraživanja, s obzirom na veličinu i strukturu uzorka, dobro odražavaju srednjoškolsku populaciju u Zadru i Zadarskoj županiji, jer su izostavljene samo srednje škole u manjim sredinama koje uključuju ni 5% populacije, a uzorak u maloj mjeri odstupa od karakteristika populacije i prema spolu i prema tipu škole (dakle, onim podacima koji se mogu pratiti u populaciji jer se o njima vodi evidencija). Nadalje, s obzirom na visok postotak upisanih u srednje školovanje u Hrvatskoj općenito, oni se mogu smatrati relevantnim i za populaciju te dobne skupine u Zadarskoj županiji. S druge strane, treba uzeti u obzir lokalni karakter istraživanja. S obzirom na to da Zadarska županija ima sličnu geografsku i demografsku konfiguraciju kao i ostale dalmatinske županije (veliko urbano središte na obali u kojem živi 35%-45% populacije, većina stanovništva smještena na obali, razmjerno ruralan prostor zaleđa i slabo napučeni otoci), može se pretpostaviti da rezultati istraživanja korespondiraju upravo s takvim kontekstom i da bi na njih bili primjenjiviji od ostatka Hrvatske, no tu bi tezu ipak trebalo potvrditi širim istraživanjem.

ZAKLJUČAK

Istraživanje provedeno na 868 učenika i učenica srednjih škola u Zadarskoj županiji na temu prijenosa kulturnoga kapitala pokazalo je kako je kulturni kapital roditelja, i to prije svega objektivirani i utjelovljeni, važnija odrednica kulturnoga kapitala učenika nego ekonomski kapital. Identificirane su tri dimenzije kulturne potrošnje među učenicima: potrošnja visoke kulture, potrošnja tradicionalno-popularne kulture i potrošnja rokersko alternativne kulture. Prva i potonja dimenzija povezane su s višim stupnjem objektiviranoga i utje-

lovljenoga kulturnog kapitala roditelja, dok je učeničko slušanje popularno-zabavne glazbe snažno određeno roditeljskim ukusom srodnoga tipa. Pritom se pokazuje da je učestalost učeničke rokersko alternativne potrošnje objašnjiva na temelju visokoga kulturnog kapitala, po čemu se zaključuje kako je sam sadržaj kulture proširen u smislu da visoka, elitna kultura nije jedino ostvarenje ukusa formiranog u kontekstu visokoga objektiviranog i utjelovljenog kulturnog kapitala, nego je sama primjena takva ukusa sada proširena na veći raspon glazbenih žanrova i kulturnih praksi.

BILJEŠKE

---

¹ Kako je Bourdieuov tekst o oblicima kapitala izvorno objavljen na njemačkom jeziku ovdje su svi pojmovi preneseni iz izvornika kako bi se zadržale semantičke finese koje se gube prilikom puno uobičajenijeg prenošenja iz engleskog prijevoda.

² Homologija je koncept koji Bourdieu uvodi kako bi opisao odnos klasne strukture i kulturnih preferencija, a prema kojemu se kulturne i estetske preferencije viših klasa odražavaju kao dio visoke kulture, što znači da je odnos klase i estetskoga homologan (Bourdieu, 1979).

³ Peterson suprotstavlja iz teorije homologije izveden pojam snoba vlastitom konceptu omnivora, koji označuje promjenu u ukusima, pri čemu više ne postoji homologan odnos između viših klasa i potrošnje visoke kulture, nego osobe s višim kulturnim kapitalom pokazuju sklonost slušanju različitih glazbenih žanrova, uključujući, ali ne ograničavajući se na one klasične glazbe kao standardnog označitelja visoke kulture.

⁴ Primjer za to je djelo "Na lijepom plavom Dunavu".

⁵ Detaljnije o prijenosu institucionaliziranoga kulturnog kapitala na primjeru Hrvatske piše Doolan (2009).

⁶ Prema evidenciji koju vodi Upravni odjel za društvene djelatnosti Zadarske županije, u 2014. godini u svim srednjim školama u toj generaciji u Zadru i Biogradu upisano je 1699 učenika i učenica, od čega 36,1% u gimnazijama i 63,9% u strukovnim školama. Omjer prema spolu bio je 49,2% učenika i 50,8% učenica. U uzorak nisu uvrštene srednje škole u Benkovcu, Pagu i Gračacu zbog malog broja učenika. Pritom nije vođena evidencija o njihovu mjestu podrijetla ni o prihodima kućanstva.

⁷ U svrhu definiranja broja faktora, u svim faktorskim analizama uzeti su Kaiser-Guttmanov kriterij ekstrakcije faktora, prema kojem se zadržavaju oni faktori koji imaju svojstvene vrijednosti jednake ili veće od 1,0, te Cattellov Scree test.

⁸ Premda i odlasci na koncerte pop-rock glazbe i na koncerte alternativne glazbe na ovom faktoru bilježe razmjerno visoko opterećenje, valja napomenuti da su oba glazbena žanra u upitniku bila ilustrirana najpopularnijim izvođačima koji su svojim izričajem bliži popularnoj i zabavnoj kulturi nego alternativnim i supkulturnim tendencijama koje okuplja drugi faktor (rokersko-alternativni).

⁹ Premda su ekstrahirana tri faktora, treći indeks, indeks čitalačkih navika roditelja, nije formiran na temelju fokusa istraživanja na glazbeni ukus kao posebno važan indikator životnoga stila srednjoškolaca i njihova utjelovljenoga kulturnog kapitala.

¹⁰ Premda su pojmovi klasičnog i modernog obilježeni suprotstavljenim konotacijama, ovdje je namjera upozoriti na dva momenta: jedan je statističko povezivanje visoke kulture s pojedinim suvremenim glazbenim pravcima, a drugi upućuje na promjenu koja se u literaturi obično naziva gentrifikacijom žanra, a koja podrazumijeva promjenu statusa određenih žanrova koji od komercijalnih postaju vezani uz sadržaj visoke kulture. Pojmovi i klasičnog i modernog ovdje se čitaju primarno u opreci prema tradicionalnom.

¹¹ Istraživanje financira Hrvatska zaklada za znanost pod brojem 09.01/404.

¹² Spearmanov koeficijent korelacije rabio se samo u analizi odnosa između varijable količine posjedovanja knjiga i utjelovljenoga kulturnog kapitala učenika (posjećivanje tradicionalno-popularnih, visokokulturnih i rokersko-alternativnih sadržaja).

¹³ Specifičnost ovoga modela jest u tome što je jače povezan s muškim rodnom, a to je u skladu i s prijašnjim istraživanjima (Cvetičanin, 2012). Srednjoškolci su općenito skloniji alternativnim i rizičnijim ponašanjima (Ilišin i sur., 2013), dok su srednjoškolke više vezane uz tradicionalne i konvencionalne kulturne forme i prakse. Rodna dimenzija svakako je važan čimbenik u formiranju ukusa u srednjoškolskom periodu života.

¹⁴ Glazba je također važan identitetski element u životu mladih srednjoškolske dobi (Luthar i Kurdija, 2011) i njezin se utjecaj ne može promatrati samo kao komponenta ukusa nego i dio ukupnoga životnog stila (Tomić-Koludrović i Leburić, 2001).

¹⁵ Vrijedi primijetiti kako su rana empirijska istraživanja povezanosti glazbenog ukusa i društvenoga statusa (Schuessler, 1948; Conyers, 1963) smještala jazz u popularne glazbene žanrove, dok je on danas jedan od glavnih pokazatelja elitnoga glazbenog ukusa. Riječ je o fenomenu koji se u literaturi naziva "gentrifikacijom žanrova" (Luthar i Kurdija, 2011).

LITERATURA

Bourdieu, P. (1983). Ökonomisches Kapital, kulturelles Kapital, soziales Kapital. U R. Kreckel (Ur.), *Soziale Ungleichheiten (Sozialen Welt, Sonderheft 2)* (str. 183–198). Göttingen: Verlag Otto Schwartz.

Bourdieu, P. (2011 [1979]). *Distinkcija. Društvena kritika suđenja*. Zagreb: Antibarbarus.

Bourdieu, P. i Passeron J.-C. (1964). *Les héritiers: les étudiants et la culture*. Paris: Éditions de minuit.

Cartier, M., Coutant, I., Masclat, O. i Siblot, Y. (2014). From the 'petite bourgeoisie' to the 'little-middles': An invitation to question small-scale social mobility. U P. Coulangeon i J. Duval (Ur.), *The Routledge companion to Bourdieu's 'Distinction'* (str. 63–77). Abingdon i New York: Routledge.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 25 (2016), BR. 3,
STR. 329-351

KROLO, K., MARČELIĆ,
S., TONKOVIĆ, Ž.:
RODITELJSKI KULTURNI...

Chan, T. W. i Goldthorpe, J. (2009). Social status and cultural consumption. U T. W. Chan (Ur.), *Social status and cultural consumption* (str. 1–27). Cambridge: Cambridge University Press.

Cvetičanin, P. (2012). Introduction. U P. Cvetičanin (Ur.), *Social and cultural capital in Serbia* (str. 53–68). Niš: Centre for Empirical Cultural Studies of South-East Europe.

Cvetičanin, P., Nedeljković, J. i Krstić, N. (2012). Social space in Serbia. U P. Cvetičanin (Ur.), *Social and cultural capital in Serbia* (str. 5–24). Niš: Centre for Empirical Cultural Studies of South-East Europe.

Conyers, J. E. (1963). An exploratory study of musical tastes and interests of college students. *Sociological Inquiry*, 33(1), 58–66. doi:10.1111/j.1475-682X.1963.tb00554.x

Coulangeon, P. i Lemel, Y. (2007). Is 'distinction' really outdated? Questioning the meaning of the omnivorization of musical taste in contemporary France. *Poetics*, 35(2-3), 93–111. doi:10.1016/j.poetic.2007.03.006

Doolan, K. (2009). 'My dad studied here too': *Social inequalities and educational (dis)advantage in a Croatian higher education setting*. (Neobjavljena doktorska disertacija). Sveučilište u Cambridgeu, Cambridge.

Dražić, J. (2015). *Kako kulturni kapital oblikuje obrazovne odabire*. (Neobjavljeni diplomski rad). Zadar: Sveučilište u Zadru.

Featherstone, M. (1991). *Consumer culture and postmodernism*. London: Sage.

Hjellbrekke, J., Jarness, V. i Korsnes, O. (2014). Cultural distinctions in an 'egalitarian' society. U P. Coulangeon i J. Duval (Ur.), *The Routledge companion to Bourdieu's 'Distinction'* (str. 187–206). Abingdon i New York: Routledge.

Ilišin, V. (1999). Slobodno vrijeme mladih s osvrtom na ruralno-urbani kontinuum. *Sociologija sela*, 37(1), 21–44.

Ilišin, V. i Radin, F. (2007). *Mladi: problem ili resurs*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.

Ilišin, V., Bouillet, D., Gvozdanović, A. i Potočnik, D. (2013). *Mladi u vremenu krize*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja i Zaklada Friedrich Ebert.

Kraaykamp, G. i Nieuwbeerta, P. (2000). Parental background and lifestyle differentiation in Eastern Europe: Social, political and cultural intergenerational transmission in five former socialist societies. *Social Science Research*, 29(1), 92–122. doi:10.1006/ssre.1999.0655

Lamont, M. i Lareau, A. (1988). Cultural capital: Allusions, gaps and glissandos in recent theoretical developments. *Sociological Theory*, 6(2), 153–168.

Luthar, B. i Kurdija, S. (2011). Razred in kulturne distinkcije. *Teorija in praksa*, 48(4), 982–1003.

Malenica, Z. (2007). *Ogledi o hrvatskom društvu. Prilog sociologiji hrvatskog društva*. Zagreb: Golden Marketing – Tehnička knjiga.

Nagel, I. (2010). Cultural participation between the ages of 14 and 24: Intergenerational transmission or cultural mobility? *European Sociological Review*, 26(5), 541–556. doi:10.1093/esr/jcp037

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 25 (2016), BR. 3,
STR. 329-351

KROLO, K., MARČELIĆ,
S., TONKOVIĆ, Ž.:
RODITELJSKI KULTURNI...

Peterson, R. A. (1992). Understanding audience segmentation: From elite and mass to omnivore and univore. *Poetics*, 21(4), 243–258. doi:10.1016/0304-422X(92)90008-Q

Rössel, J. (2009). Kulturelles Kapital und Musikrezeption. Eine empirische Überprüfung von Bourdieus Theorie der Kunstwahrnehmung. *Soziale Welt*, 60(3), 239–257. doi:10.5771/0038-6073-2009-3-239

Savage, M. i Gayo-Cal, M. (2009). *Against the omnivore: Assemblages of contemporary musical taste in the United Kingdom*. CRESC Working paper 72. Dostupno na <http://www.cresc.ac.uk/medialibrary/workingpapers/wp72.pdf>

Schuessler, K. F. (1948). Social background and musical taste. *American Sociological Review*, 13(3), 330–335. doi:10.2307/2086574

ter Bogt, T. F. M., Delsing, M. J. M. H., van Zalk, M., Christenson, P. G. i Meeus, W. H. J. (2011). Intergenerational continuity of taste: Parental and adolescent music preferences. *Social Forces*, 90(1), 297–319. doi:10.1093/sf/90.1.297

Tomić-Koludrović, I. i Leburčić, A. (2001). *Skeptična generacija: životni stilovi mladih u Hrvatskoj*. Zagreb: AGM.

Tomić-Koludrović, I. i Petrić, M. (2007). Hrvatsko društvo – prije i tijekom tranzicije. *Društvena istraživanja*, 16(4-5), 867–889.

Tonković, Ž., Krolo, K. i Marčelić, S. (2014). Kulturna potrošnja i glazbene preferencije mladih: razvoj tipologije na primjeru Zadra. *Revija za sociologiju*, 44(3), 287–315.

Ule, M. (1988). *Mladina in ideologija*. Ljubljana: Delavska enotnost.

Zdravković, Ž. (2014). *Medijska dimenzija životnih stilova studenata/ica kao pokazatelj razvojnog potencijala regije*. (Neobjavljena doktorska disertacija). Zadar: Sveučilište u Zadru.

Parental Cultural Capital as a Determinant of Cultural Preferences of Young People

Krešimir KROLO, Sven MARČELIĆ, Željka TONKOVIĆ
University of Zadar, Zadar

The article starts from Pierre Bourdieu's concept of cultural capital and differentiation between embodied, objectified and institutionalized cultural capital. The main goal of the article is to research the connection between cultural preferences of high-school students and the different forms of cultural capital of their parents. Empirical data was gathered from a survey (N = 868) carried out in 2014 among high-school students in Zadar County (Croatia). Cultural preferences of high-school students were operationalized using three dimensions of cultural consumption: high culture, traditional-popular and rock-alternative. The results of hierarchical regression analysis

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 25 (2016), BR. 3,
STR. 329-351

KROLO, K., MARČELIĆ,
S., TONKOVIĆ, Ž.:
RODITELJSKI KULTURNI...

confirmed the parental cultural capital to be an important predictor of high-school students' cultural preferences. In particular, our results indicate that the parentally embodied cultural capital is a better predictor than the objectified and institutionalized cultural capital or economic capital. Results point to a visible distinction between two types of cultural consumption: traditional-popular and high culture consumption, which is in line with previous studies. On the other hand, the rock-alternative type of cultural consumption is positively associated with exposure to high culture in a family environment, which indicates a change in the meaning of cultural content.

Keywords: cultural consumption, cultural capital, musical taste, high-school students, Zadar